

משנה הזרוע והלחיים. בארץ ובחוצה לארץ – משום דנעי למימר "נחולין אכל לא נמוקדשין", נקט להו. בפני הבית – נעודו קיים. חולין אינו חייבין בחזה ושוק – אלא קדשים למזבחהו. ואתן אותם – נחזה ושוק כמי. "אומס" מיעוטא הוא: חזה ושוק – אין, ולא דנר אחר. כל הקדשים שקדם מום קבוע להקדשן – הרי הן מקדשים עמים ואניס – למימיה, ואין בהן קדושת הגוף, ואם נפדו – הרי הן כחולין גמורים. "וחייבים נכורה" – אם ילדו נכור, הרי הוא קדוש, וכל זמן שלא נפדו – לא, כדלמר נכורות פרק שני (ד,ה): קסבר האי מנא קדושה דמיס מדחה מן הנכורה, דאין קדושה חלה על קדושה. וילדן וחלבן מותר לאחר פדיונם – מה שאין כן נמוקדש ממייס ונסמאזו ופדאן, דלמרין נכורות (טו,א): "רק כלל אום נפשי מוצמ ואכלת נשר" – נפסולי המוקדשין לאחר פדיונן הכמוצ מדנר, מדאיתריין קרא למימר נהו "הטמא והטור יאכלנו". וכמי "מוצמ ואכלת נשר", "מוצמ" – ולא גיזה, "ואכלת" – ולא כללנך, "נשר" – ולא חלב. וילדן דממימס שנסמאזו ונפדו, מן נמנימין דלסור. ונכורות (ד,ה) מוקמינן: כגון דאינער לפני פדיונן ואמילד לאחר פדיונן, צין

רישא דקמי "מומר", צין סיפא דקמי "לסור". וירצאין לחולין – על ידי פדיונן, להיות כחולין גמורים, אפילו ליגזו וליעזד. מה שאין כן נקדם הקדשן אום מומן, כלקמן נמנימין. והשוחטן בחוץ פטור – ואילו נקדם הקדשן אום מומן מן ממנימין לקמן דחייב, אם שחט בחוץ קודם פדיונן. ואף על גב דאין ראויס לפתח אהל מועד, דהא צעלי מומין נינהו, ומן (זכום קי,ה): הראוי לפתח אהל מועד – מיצין עליו בחוץ, ושאינו ראוי פניס – אין מיצין עליו בחוץ. הא מוקמינן לה נכורות (טו,א) צדוקין שצעינן, ואלינא דרבי עקינא דלמר: אם עלו – לא ירדו. הילכך, האיל וצפניס לא ירדו, מיצין עליו בחוץ. וכולה הך ממנימין מימניא נכורות נפרק שני (ד,ה), והס מני לה משום נכורות, והכא מני לה משום מתנות. ואין עושין תמורה – אפילו קודם פדיונן. ונכורות מפרש טעמא: טוז מעיקרו – עושה תמורה, ואפילו נעשה רע אחר שהקדשו. אכל רע מעיקרו – אינו עושה תמורה. ואם מתו יפרו – ואף על פי שאינס ראויס אלא לכלבים, ואין פודין אום הקדשים להאכלין לכלבים, כדפרישית לעיל "ואכלת" ולא לכלבין – הני מילי נמוקדשים שקדם הקדשן אום מומן. אכל הני, כדילקל עללמא נינהו, ולא נח להו קדושת הגוף. ועוד אשמועינן ללא צעינן העמדה והערכה, וקסבר: קדשי צדק הניט לא היו צלל העמדה והערכה, דמיצ צדוקין קדשים שנסמאזו לאחר כך "והעמיד אום הנהמה" (ויקרא כז). וכיון דמה, אי אפשר להעמידה. חוץ מן הבכור והמעשר – דאף על גב שקדם מומן להקדשן, חלה עליה קדושה גמורה לכל דבריה, אלא שאין כשרים ליקרב. דכור – נחמס חלה רחמנא, לא שנא חס ולא שנא צעל מום, קרב, וצעל מום – נאכל לכהן, כדלפינן נכורות (כח,ה): "וצרס יהיה לך" – "וצרס" תרי משמע, לימד על צדור צעל מום שמתנה לכהן. ומעשר צממה נמי, כמיצ ציה (ויקרא כז) "העשירי יהיה קדש לא יבקר צין טוז לרע". "טוב" – היינו תס, "רע" – היינו צעל מום. או מום עובר קודם להקדשן – דמוס עוצר, כמאן דלימיה דמי.

חוספות

הזרוע והלחיים תלמוד לומר ואתן אותם – ואי לאו קל וחומר, לא הוה צריך קרא, אף על גב דסתמא כתיב, בין בחולין בין במוקדשים – דהוה אמיינא: דבר הלמד מענינו, במה הכתוב מדבר – בחולין, דכתיב לעיל מהאי קרא "דגנך תירושך ויצהרדך" וגוי גז צאנדי, וראשית הגז אינו נוהג במוקדשין, כדאמר לקמן פרק "ראשית הגז" (קלה,א).

עיונים

הזרוע והלחיים והקבה הן המתנות הניתנות לכהנים, שנאמר "וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם מאת זבחי הובח אום שור אום שה נתן לכהן הזרוע והלחיים והקבה" (דברים יח, ג). ואף שניתנות לכהנים מתנות נוספות (ובסך הכל עשרים ושלוש), הזרוע והלחיים והקבה הן הנקראות "מתנות" בסתם (רמב"ם פיהמ"ש חלה, ובהלכות ביכורים פ"ט ה"א).

הטעם שניתנו דווקא הזרוע והלחיים והקבה לכהן, כתבו המפרשים, שכן הם המוכרחים שבבשר, הזרוע – בגוף, הלחיים עם הלשון – בראש, והקבה – בבני המעיים. ועוד: הזרוע – בשכר שחיטת הקרבנות. מלאכת זרועו של הכהן, הלחי – שכר הברכה שבפי הכהן, והקבה – שכר בדיקת האיברים הפנימיים (ספר הפרשיות על פי כלי יקר, הגר"ז, אבן עזרא). ויש שכתבו כי מתנת הזרוע – מפני שהוא ראשית האיברים המשתרגים בגוף הלחיים – ראשית לגוף (בראש), והקבה – ראשית המעיים. שאמרה תורה שהראשית שבכולם יינתנו למשרתי עליון לכבודו (רמב"ם מ"ג). ולהלן (קל"ד), הובא כי בזכות פנחס (במעשה זימרה), שבמה שהזוהק רומח בידו – וזה לזרוע, ובדיקרת האשה אל קבתה – לקיבה, ובתפילתו, בעקומת פיו בה – ללחיים. ואף שלפי זה היה מקום למנות את סדר המתנות: זרוע, קיבה ולחיים, ואולם הן נימנו לפי סדר חשיבותן (הון עשיר).

ועוד כתבו המפרשים כי מצוה זו נאמרה בתורה רק בספר דברים, שנאמר מפי משה רבינו טרם כניסת ישראל לארץ, ולא לפני כן – שכן במדבר לא נשחטו בהמות לאכילת חולין, אלא לשלמים, ומצות מתנות זרוע לחיים וקיבה אינה נוהגת בקדשים, כמבואר במשנתנו (רמב"ן עה"ת דברים שם). והעירו שהרי זה כשיטת הרמב"ן כי הלכה כר' עשהאל (לעיל טז,ה) שלא הותר בשר חולין לבני ישראל בעודם במדבר סיני. ואולם הקשו על כך שהרי אף לר' ישמעאל הותרו בני ישראל במדבר סיני בבשר בעלי מומים בבהמות חולין, והרי אלה חייבים במתנת זרוע לחיים וקיבה (פנים יפות).

בארץ ובחוצה לארץ כתבו המפרשים כי שנתה כן משנתה, כדי להוציא מן הדעה הסבירה כי דין מתנות זרוע לחיים וקיבה אינו נוהג בחוצה לארץ (שיטת ר' אלעאי, החולק על משנתנו אף לענין שאר מתנות, רשי' להלן קל"ב, וכן להלן קל"ב. ריטב"א, וראה רשי' ותוס' להלן קל"ב, שהכריעו להלכה כר' אלעאי, שאין מתנות בהונה נהוגות בחוצה לארץ. ומעתה נמצא טעם נוסף מדוע לא נאמרה מצוה זו אלא בספר דברים בטרם כניסת עם ישראל לארץ – שכן בעת היותם במדבר סיני, שהוא חוצה לארץ, לא נהגה מצוה זו. משך חכמה). אכן העירו אחרונים שאין דברי רשי' אלה עולים עם דבריו במשנתנו, שכתב שכיון שעמדה המשנה לומר שנהגת בחולין אבל לא במוקדשין, אנב כך הוכיחה שנהגת בין בארץ ובין בחוצה לארץ (רעק"א, מהרש"א).

כל הקדשים שקדם מום קבוע להקדשן ונפרו המקדיש בעלת מום למזבח, בין אם הקדישה להביא בדמיה בהמה למזבח, ובין אם הקדישה בסתם למזבח – הריהי שייכת מבחינה ממונית למזבח (קדושת דמים), כיון המקדיש עצים ואבנים למזבח, שצריך לקנות בדמיהן קרבן. אבל אין קדושת הגוף של קרבן חלה עליה. והעירו בתוס' (בכורות יד,א) כי אף שאינה מתקדשת אלא לדמיה יש איסור מן התורה להקדישה למזבח, שכן נאמר "כל אשר בו מום לא תקריבו" (ויקרא כב,ב), ובכלל איסור זה אף הקדשתה לדמיה. וטעם הדבר – משום שיש בכך ביוון המזבח, שהוא יכול להקדיש בהמה תמימה להקרבא, והוא מקדיש בעל מום (יערין תמורה ז,א).

ואם מתו יפרו כלומר, ניתן לפדותם (ולדעת הרמב"ם הלכות איסורי מזבח פ"א ה"א, מצוה לפדותם, ועיין עוד ספר המצוות עשין פו, החיוך תמא). שלא כיון קדשים שקדם הקדשם את

מסורת הש"ס

- תויב פ"יא, יז. ספרי דברים פ"ח, ג.
- תוספתא חולין פ"י, ג. שם בכורות פ"ב, ג. בכורות יז,א. תמורה לג,ב.
- ירושלמי שקלים פ"ד ה"ד.

גדרות

בארץ ובחוצה בכת"י: בין בארץ בין בחוצה.

אם החולין שאינו בכת"י: ומה חולין שאינו.

אין לו אלא מה בכת"י: אין לך בהם אלא מה ויש בכת"י ובמשניות נדפסות: אין לך אלא מה.

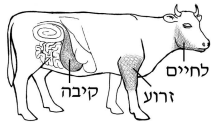
חייבין בכורה יש בכת"י: חייבין בכורות.

להגז ולהעבד וילדן וחלבן מותר לאחר פדיונן בכת"י: ליגזז ולהעבד וילדן וחלבן לאחר פדיונן מותר.

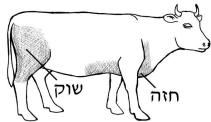
חוץ מן הבכור ומן המעשר יש בכת"י: חוץ מבכור ומעשר וכן: חוץ מן הבכור והמעשר.

החיים

הזרוע הלחיים והקבה

חזה ושוק

אטו חזה ושוק מי לא בדיינין מיהלקו — כלום היה יכול לתמס לכהן עם הארץ, והא מנת נינהו! אלא לאו להוציא בדיינין — אלמא דממון שיש לו תועעין הוא, משום הכי ממעט חזה ושוק. דכיון דלכפרה ולרמי צא, לא שכיח דמעבד. הכא במאי עסקינן דאתו לידיה — דכהן, ואמר כן גזלם זה ממנו. דהוה ליה ממון שיש לו תועעין, שכבר זכה זה צהן, ודמי כמאן דגזל מנייה גלימיה. ופריך: אי דאתו לידיה — דכהן, מאי למימרא? פשיטא דיכול להוילאו דדיינין! וקמיהדר: "דאתו לידיה צטיצליהו" — הנזמה שלימה היתה מונחת אלנו, וזכה צמתנות מן ההפקר. כמי שהורמו דמייין — וזכה צהן, צמתנות ששום לכל הכהנים מהני זכיה, אס קדם. אכל חזה ושוק אינו אלא לאותו בית אב, ולא מהני. בעל הבית — עשיר שהיה עובר ממקום למקום. וצריך ליטול כו' — ונרץ למונות — נוטל לקט כשאר עניים, הואיל שעכשיו עני הוא. וכשיחזור ישלם — אלמא, כל מידי דחייביה רחמנא למיתב לעניים — הנה ראשון יכול לתובעו, והוא הדין למתנות כהונה. מדת חסידות שנו כאן — אס חסיד הוא ישלם. תנא תני ישלם — דמשמע: על כרחו, ואת אמרת כו'. ועוד — מי סגרת מדרבי אליעזר קמותיב, דמליין למימר דרב חסדא משני עלה "מדת חסידות שנו כאן"? אלא מדרבנן מותיב, ועלה משני רב חסדא מדת חסידות (שנו כו'. כאן — הא) דקתני "עני היה צאונה שעה", דמשמע דחידוק מינה דעשיר צני שלומי — לאו דדיינין קאמרי, אלא אס חסיד הוא נרץ לשלם, לנאת ידי שמים. וכן לוי שאכל מעשרותיו טבלים — שלם הפריש תרומת מעשר. את קדשי בני ישראל אשר ירימו לה' אין לך בהן אלא משעת הרמה — הכי גרסינן ליה נוספתא.

תוספות

וכשיחזור לביתו ישלם — ללישנא בתרא דקאמר משום דהוי ממון שאין לו תובעין — פריך שפיר, ד"ישלם" משמע שיכול להוציא בדיינין. וללישנא קמא נמי, דפטר משום דכתיב "זה" — פרכינן דכיון דבמתנות פטור משום דכתיב "זה", מסברא אין לנו לחלק בין מתנות ללקט שכחה ופאה. ולקמן בפרקי (קלד, א) פריך מספק לקט דחייב משום "עני ורש הצדיק" להא דאמר: אין ספק מתנות לכהן.

אמר רבא גרס ולא גרסינן אמר ליה רבא — דהוה משמע דלרב חסדא דבר. ואם כן, מאי קאמר לבסוף "מדת חסידות שנו כאן", הלא כבר שמע התירוץ, ולמה חזר ואמר רב חסדא? אלא רבא שמע בבית המדרש הקשיא והתירוץ בשם רב חסדא ארישא, והשיב להם דארישא לא שייך לשנויי ולא לאותיב מיניה, אלא מסיפא הוקשה לרב חסדא, ועל זה תירץ רב חסדא. ויש ספרי שכתוב בהן "ואמר רב חסדא" בוי"ו בסוף מילתיה דרבא, וכן משמע: דאי לרב חסדא הוה מדבר — לא היה אומר "וואת אמרתי", אלא "ומר אמר מדת חסידות שנו כאן".

תנא תני ישלם ואת אמרת כו' — ואם תאמר: והאמר בפרק קמא דבבא קמא (ז, א): אמר ליה אביי: מי כתיב "ישלם"? "ישלם" כתיב, מדעתו! ואמר נמי פרק "הפועלים" (בבא מציעא צא, א) גבי חוסס פי פרה ודש בה, לוקה ומשלם ארבעה קבין לפרה כו'. ובעי למימר משלם, לצאת ידי שמים. וללישנא קמא דלעיל, דפטור אפילו לצאת ידי שמים, פריך שפיר. ומיהו לההוא לישנא נמי דאין לו תובעין, דחייב לצאת ידי שמים, איכא למימר דהיינו דוקא במזיק מתנות כהונה או אכלו, שלקחן באיסור. אבל הכא שלקחן בהיתר, שהיה אז עני — אפילו לצאת ידי שמים לא מחייב. להכי פריך שפיר "וואת אמרת מדת חסידות שנו כאן", ולא מחייב אפילו לצאת ידי שמים. ומיהו בסמוך קשה: דקאמר "טעמא דעני, הא עשיר חייב", ומאי קשיא? אימא: עני פטור אפילו מלצאת ידי שמים, אבל עשיר חייב. ומפרש רבינו תם: דהכי קאמר, "תנא תני ישלם" — לרבי אליעזר, ורבנן פליגי עליה, "וואת אמרת מדת חסידות" כו' — דעל מדת חסידות לא הוי פליגי רבנן.

אין לך בהן אלא משעת הרמה — ואם תאמר: והא קרא לאו לאחר הרמה איירי, אלא בעתיד ליתרם, דמפקינן מיניה בפרק ["אלו הנשרפים" (סנהדרין פג, א) דטבל במיתה, "חלול" "חלול" מתרומה. דדריש "לא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו" — בעתידים ליתרם הכתוב מדבר! ויש לומר: דהכא דריש מדסמך "ירימו" אצל "לה", לומר לך: שאין לגבוה בהן אלא משעת הרמה. אי נמי: משום דקאי אקרא דסמך ליה "ואיש כי יאכל קודשי", דאיירי לאחר הרמה.

עיונים

אי דאתו לידיה מאי למימרא כתבו ראשונים כי ניתן היה להקשות באופן אחר: אם המדובר שכבר הגיעו המתנות לידי הכהן, וגזלום הבעלים ממנו — אף חזה ושוק יוציאם הכהן בדיינים, כשאר גזילה. אלא שמכל מקום עדיפה היא דרך השאלה כפי שהובאה בסוגייתנו, שכן היא קושיה ממתנות עצמן (רמב"ן, רשב"א, ריטב"א, רא"ש, ר"ן).

וקסבר האי תנא מתנות שלא הורמו כמו שהורמו דמייין ולכן מוציאים מיד הנוטל. והטעם שבחזה ושוק אין מוציאים, יש שכתבו שהוא משום שאין מתנת חזה ושוק שייכת לכלל הכהנים אלא לבית אב העובד באותה עת במקדש (רש"י), וכתב הרדב"ז כי לפי זה אם נטלן ממנו כהן מבית אב אחר — מוציאים ממנו בדיינים, ונותנים אותם לכהן שזכה בהם ראשון.

יש שכתבו שהוא משום שבחזה ושוק זוכים הכהנים משולחן גבוה, ורק לאחר הקרבה והפרשה. ולכן אין הם נחשבים כממון כהן, כשאר מתנות (רשב"א). והוסיפו המפרשים

— אטו חזה ושוק לאו [זא] בדיינין מיהלקו [מתחלקים]? והרי בהוראת בית דין אין הם ניתנים לכהן עם הארץ! אלא לאו [האם לא] לענין להוציא בדיינין, ומכאן שמתנות כהונה (מלבד חזה ושוק) ניתנות לתובע על פי הוראת בית דין, ושלא כדעת רב חסדא! ומשיבים: **הכא במאי עסקינן** [כאן במה אנו עוסקים] דאתו לידיה [שכבר באו המתנות לידיו של הכהן]. ואחר כך גזלו הבעלים הראשונים אותן מידי הכהן, ולמדנו שיכול הכהן לתבוע בבית דין את מתנותיו, ובית דין מורה לבעלים לתיתן לכהן. ותוהים: אי דאתו לידיה [אם מדובר באופן שכבר הגיעו לידיו של הכהן, מאי למימרא] [מה יש לומר בזה]. ודאי שיכול הכהן לתבוע בבית דין, שהרי הן שלו! ומשיבים: מדובר באופן דאתו לידיה בטבלייהו [שבאו לידיו בטבלם, לפני שהפרשו מתנותיהן]. וקסבר האי תנא [וסבור תנא זה] כי מתנות שלא הורמו עדיין — כמו שהורמו דמייין [נחשבבות], והריהו של הכהן, ולקחתן ממנו בעל כרחו הריהו גזל. ומציעים עוד: תא שמע [בוא ושמע] עוד לענין דעת רב חסדא, ממה ששינונו: בעל הבית (עשיר) שהיה עובר ממקום למקום, ובתוך כך נגמר כספו והוא זקוק לאוכל, כעני, וצריך איפוא ליטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני כדי לקיים את עצמו — הרי זה נוטל לפי שעה, ולכשיחזור לביתו יטול מכספו וישלם מה שלקח לעני. אלו דברי ר' אליעזר. והרי זה שלא כדעת רב חסדא! אמר רב חסדא: מדת חסידות שנו כאן, ומן הדין אין העשיר יכול להיתבע בבית דין על כך. אמר רבא בתמיהה על הסברו של רב חסדא: תנא תני [התנא שנה] "ישלם", שמשמעה חובה, ואת אמרת שמתנות שנו כאן? ועוד תמיהה על עצם השאלה מדברי ר' אליעזר: וכי ממנו ליקום וליתוב [אתה קם ומקשה]? הרי דבריו נדחו מן ההלכה? אלא מסיפא [מסופה] של אותה הלכה הקשו על רב חסדא, ששינונו, וחכמים אומרים: אין אותו בעל הבית צריך לשלם לעניים בבואו לביתו, משום שעני היה באותה שעה שכנוקק לקחת מתנות עניים. ונדייק: **טעמא** [טעם הדבר] משום שבאותה עת הוא היה עני, הא [הרי] אם היה עשיר באותה עת, ולקח מתנות עניים שלא כדין — משלם לעניים התובעים אותו בבית דין, ויש לברר: **אמאי** [מדוע] ישלם? ליהוי [יהא] דינו כמזיק מתנות כהונה או שאכלן, שלדעת רב חסדא הריהו פטור מלשלם. ושלא כשיטת רב חסדא! ועל כך אמר רב חסדא: אף העשיר שאכל מתנות עניים אינו חייב מן הדין לשלם להם, אלא אם כן רוצה בכך, ומידת חסידות שנו כאן. ומציעים עוד בבירור שיטת רב חסדא: תא שמע [בוא ושמע] ממה ששינונו: מנין לבעל הבית שאכל את פירותיו כשהם טבלין, שלא הפריש מהם תרומות ומעשרות כדין, ואכל את כולם. וכן לוי שאכל מעשרותיו כשהם טבלים ולא הפריש מהם תרומת מעשר לכהן, מנין שהוא פטור מן התשלומין? **תלמוד לומר** "ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה" (ויקרא כב, טו) — אין לך הכהן זכות בהן אלא משעת הרמה ואילך, וכיון שאכלם לפני שהרים מהם את תרומותיו ומעשרותיו, אין זכות תביעה לכהן עליהן. ונדייק: הא [הרי] אם אכלם משעת הרמה ואילך מיהא [על כל פנים] יש זכות תביעה לכהן על מעשרותיו, ומשלם האוכלם. ויש לשאול: **אמאי** [מדוע] חייב לשלם, ליהוי [שיהא] דינו כמזיק מתנות כהונה או שאכלן, וכשיטת רב חסדא שהריהו פטור! ומשיבים: **הכא נמי** [כאן גם כן] מדובר

כי לטעם זה אין הבדל אם הנוטל מאותו בית אב או מבית אב אחר (רדב"ז).

אורה ההלכה
בעל הבית שהיה עובר ממקום למקום וצריך ליטול... עני היה באותה שעה בעל הצדקה, וכשיחזור לביתו אינו חייב לשלם, שהרי הוא כעני שהעשיר שאינו חייב לשלם (רמ"א). כמשנה בפאה וכשיטת חכמים. (רמב"ם שם הלכות מתנות עניים פ"ט ה"טו. שריע י"ד רג, ד).

לוי שאכל מעשרותיו טבלים... שפטור מן התשלומין לוי שאכל את המעשר בטבלו, אף על פי שהוא חייב מיתה לשמים — אין משלם את המתנות לבעליהן. כברייתא. (רמב"ם שם הלכות מעשר פ"א ה"ה).

מסורת הש"ס
ה. קדושין נח, א. ב"ב קכג, ב. מכות כ, א. בכורות יא, א. נדרים פה, א. ילק"ש תורה התקטו.
ג. משנה פאה פ"ה מ"ד.
ז. שבת קכ, א. ב"מ נב, ב. ירושלמי פאה פ"ה ה"ג.
ח. ילק"ש תורה תשנה.
ט. תוי"כ פכ"ב, טו.

גרסות

לאו בדיינין מיהלקו יש בכתי"י: בדיינין לא פליגי. **להוציא בדיינין הכא במאי עסקינן יש** בכתי"י: להוציא בדיינין ואמאי ליהוי כמזיק מתנות כהונה או שאכלן פטור מלשלם הב"ע.
לידיה מאי למימר בכתי"י: לידיה מאי למימרא.
אמר רבא תנא בכתי"י: אמר ליה רב חיינא תנא ויש בכתי"י: א"ר פפא תנא תנא.
מדריבי אליעזר ליקום וליתוב בכתי"י: מדר"א קמותיב.
שפטור מן התשלומין תלמוד לומר ולא יחללו בכתי"י: שאע"פ שבמיתה שפטור מן התשלומין ת"ל ולא יחללו.
הא משעת הרמה ואילך מיהא בכתי"י: משעת הרמה ואילך ויש בכתי"י: אבל משעת הרמה ואילך ליתא וכן: ומשעת הרמה ואילך חייב.

